

Kinokuningattaret

Elokuvateatteriliiketoiminnan naistoimijat vuosina 1896–1930 Suomessa

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian
kandidaatintutkielma

29.5.2019

Totti Lammela

Sisällysluettelo

Johdanto.....	3
1. Helsingin lukuisat naistoimijat	6
1.1. Viiden teatterin Sofia Thomasson	6
1.2. Lyhyttä ja pidempää omistajuutta	8
1.3. Sukulaisuus velvoittaa	12
2. Suuret kaupungit	16
2.1. Kokoaan pienempi Tampere	16
2.2. Turku – bulvaanista elokuvateatteriketjun omistajaan	17
2.3. Oulun Anna Bützow.....	20
3. Muun maan tilanne	22
3.1. Naistoimijoiden Rauma	22
3.2. Ainoa kinokuningatar Maria Suihko	23
3.3. Yhä tutkimattomia seutuja	27
Loppulause	30
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	32

Johdanto

KARI UUSITALON *Suomalaisen elokuvan vuosikymmenet. Johdatus kotimaisen elokuvan ja elokuva-alan historiaan 1896–1963* (1965) on luonut perustan suomalaisen elokuva-alan historian käsityksellä. Sen loppupuolen kuvagalleria; kuvat Väinö Mäkelän ja T. J. Särkän 70-vuotisjuhlista, Suomen Biografiliiton vuosikokouksesta vuodelta 1927 ja siihen astisen elokuva-alan kuka on kukin -tyylisestä katsauksesta kuvastavat hätkähdyttävällä tavalla sitä millainen miesten maailma kotimainen elokuva-ala oli ensimmäiset vuosikymmenensä. Naisista ainoastaan Felicia Holma mahtuu näihin kuvakavalkadeihin.¹

Tässä kandidaatintutkielmassa pyrin tarjoamaan kattavamman kuvan mykän elokuvan ajan, Suomessa vuosina 1896–1930, elokuvateattereiden naistoimijoista². Tutkimukseni tärkein innoittaja on Maria Suihko, ”Kajaanin kinokuningas”³, joka ainoana naisena mainitaan merkittävien elokuvateatterin omistajana Kari Uusitalon teoksessa. Hänen muista naistoimijoista poikkeukselliseen jälkimaineeseen kohdistuvasta mielenkiinnosta kumpusi koko tutkimuksen aihe ja suunta. Vaikka aikarajaukseni käsittää mykän elokuvan vuodet, mielestäni niiden toimijoiden kohdalla, joiden toiminta jatkui myös tämän jälkeen laajempi tarkastelu on tarpeen. Esimerkiksi Suihko, vaikka nousikin merkittävään asemaan jo mykän elokuvan aikana juuri hänen jälkimaineensa perustuu paljolti myöhempiin tapahtumiin.

Tutkimuskysymykseni ovat: keitä olivat naistoimijat, mikä oli heidän taustansa ja toimijuutensa elokuvan piirissä, mikä johti naisten siirtymiseen elokuva-alalle ja minkälaisia rooleja heille alalla oli tarjota? Myös toimijuuden kesto on tarkastelussa ja se, sijoittuiko naisten toiminen elokuva-liiketoiminnassa vain suuriin kaupunkeihin. Tutkimukseni on laadullista. Tarkastelen aineistoa kokonaisuutena, jonka avulla pyrin selittämään tutkittavaa ilmiötä.⁴

Tutkimukseni sijoittuu kulttuurihistorian alalle, vaikka paljon kyse on yhden toimi-alan, elokuva-alan naishistoriasta sivuten siten elokuva- ja sukupuolitutkimuksen tieteenaloja.

¹ Uusitalo 1965, 208–209.

² Ensimmäinen vuonna 1931 julkaistu elokuva *Aatamin puvussa ja vähän Eevankin* oli samalla ensimmäinen kotimainen äänielokuva, joten mykän elokuvan aika päättyi tasan tarkalleen vuoden vaihteeseen 1930. Ks. Suomen kansallisfilmografia 1 2002, 457–462.

³ Uusitalo 1972, 155.

⁴ Alasuutari 1999, 38–39.

Kysymys miksi keskityn vain naistoimijoihin on paikallaan. TARJA SAVOLAINEN väitöskirjassaan *Jäämereltä Cannesiin. Naiset elokuvaohjaajina Suomessa ennen vuotta 1962* nostaa esiin unohdettuja historioita esitellessään varhaiset ja harvinaiset maamme naisohjaajat. Savolaisen mukaan naishistorian kirjoittamisen päämäärä on ”ollut naisten tekeminen näkyviksi ja toimiviksi subjekteiksi niin menneisyydessä kuin nykyisyydessä⁵.

Lähtökohtani ovat samankaltaiset. Tähän astinen tutkimus on joko ollut kiinnittämättä huomiota naistoimijoihin tai nostanut esille yksittäisiä heistä kiinnostavina lisätutkimuksen kohteita⁶. Naiset on sivuutettu tutkimuksessa heidän toimijuutensa vähäisyyden vuoksi. Heillä ei ole ollut hallussaan elokuvantekokoneistoja, levitysjärjestelmiä eikä laajoja elokuvateatteriketjuja. Myös elokuva-alan toimielimistä ei naistoimijoita löydy.

Naisia keskiöön asettavaa tutkimusta ei elokuvateatterin pitäjistä aikaisemmin ole tehty. Elokuvateattereiden omistajia ja voimasuhteita on sen sijaan tutkittu jonkin verran. OUTI HUPANIITUN *Biografiliiketoiminnan valtakausi. Toimijuus ja kilpailu suomalaisella elokuva-alalla 1900–1920-luvuilla* (2013) esittelee laajasti elokuva-alan suurtoimijat samalla muistaen kertoa myös Helsingissä toimineista elokuvateattereiden naisomistajista ja suurtoimijoiden vaikutusvaltaisista vaimoista. SVEN HIRNIN *Kuvat elävät. Elokuvatoimintaa Suomessa 1908–1918* (1991) ei tyydy pelkkään Helsinkiin vaan ottaa sen rinnalle maan muiden suurkaupunkien elokuvatoiminnan. Tämän tutkimuksen tekeminen ei olisi ollut missään nimessä näin hedelmällistä ilman heidän tutkimuksia.

Alkuperäislähteinä tutkimuksessani toimii Patentti- ja rekisterihallituksen kaupparekisterin arkisto, Helsingin maistraatin pöytäkirjat ja sanoma- sekä aikakauslehdet. Erityisen hyödylliseksi muodostui Registeringstidning för varumärken vuosilta 1902–1921, joka raportoi kaupparekisterissä tapahtuneista muutoksista.

Maria Suihkon toimijuutta valoittaa hänen veljenpoikansa, Erkki Suihko tekemässäni haastattelussa (19.2.2018). Erkki Suihko tuli kolmetoista vuotiaana töihin tädillensä

⁵ Savolainen 2002, 23.

⁶ Kts. Savolainen 2002, 50; Uusitalo 1965, 87–105.

Kajaaniin päätyen nopeasti koneenkäyttäjäksi elokuvateatteri Otavaan. Haastattelu kuvaa hyvin Marian toimintaa ja luonnetta.

Siitä kuinka paljon naisia toimi elokuvateattereiden omistajina elokuvan ensimmäisinä vuosikymmeninä ei ole tiedossa. Outi Hupaniitun mukaan naisten osuus oli marginaalinen ja kyse oli miesvaltaisesta alasta⁷. Tarja Savolainen puolestaan arvelee naisia olleen paljon elokuvateatterien omistajina ja että elokuvayrittäjyys olisi tuonut naisille tilaa elokuvan kentältä⁸. Suomessa oli vuonna 1930 176 elokuvateatteria⁹. Niin elokuvateatterit kuin niiden omistussuhteet eivät usein olleet pitkäikäisiä. Esimerkiksi Oulussa 1906–1916 perustetusta kymmenestä elokuvateatterista vain yksi jatkoi toimintaa 1920-luvulle¹⁰. Myös elokuvateatteriketjut olivat harvassa. Täten voisi olettaa mykän elokuvan aikana, 1896–1930, elokuvateattereita omistaneista todennäköisesti muutamasta tuhannesta henkilöstä löytyvän useita merkittäviä naistoimijoita.

⁷ Hupaniittu 2013, 148.

⁸ Savolainen 2002, 50.

⁹ Uusitalo 1965, 94.

¹⁰ Heimonen 1984, 95.

1. Helsingin lukuisat naistoimijat

Outi Hupaniittu on jakanut Helsingin toimijat ensimmäiseen (1905–1907) ja toiseen (1909–1911) perustamisaaltoon Pohjoisesplanadille. Näiden takana olivat muun Helsingin eli ”laitakaupungin” toimijat.¹¹ Helsingissä yksikään naisomistaja ei hätyytellyt alan suurtoimijoita eikä kuulunut kumpaankaan perustamisaaltoon. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö ajoittaisia naisomistajia olisi ollut ja etteikö esimerkiksi elokuvateattereiden hallituksissa olisi ollut naisjäseniä.

Viimeksi mainittuja olivat muun muassa Hesperian neiti Hilda Niskanen¹² ja Casinon Betty Krook¹³. Myös August Sorjasen ajan Olympiassa naisten toimiminen oli enemmän sääntö kuin poikkeus. Hallituksessa istui hänen sukulainen neiti Maria Sorjonen¹⁴ ja 22.3.1916 järjestetyn yhtiökokouksen osakelista paljastaa useita naisomistajia: suuromistaja Yngve Paciuksen vaimo Marthan (viisi osaketta), tohtorinna Vera Järnströmin (neljä), neiti Inkeri Bergrothin (neljä) ja professorinna Eva Hirnin (neljä)¹⁵. Myös Helikon-teatterin historia sisältää lukuisia naistoimijoita alkaen Vilma Kirmasesta, joka toimi hallituksen jäsenenä ja omisti osakkeita 9.5.1912–29.9.1912¹⁶. Hänen jälkeensä hallituksessa istui rouva Hilma Ingberg marraskuusta lähtien vuoden ajan¹⁷.

1.1. Viiden teatterin Sofia Thomasson

Lähes kymmentä vuotta myöhemmin Helikon sai naisomistajan rouva Sofia Thomassonista, joka on syystä nostettu eniten esille aikaisemmassa tutkimuksessa. Thomassonin hallussa oli eri aikoina ainakin viisi teatteria. Hilja Rakeen osittain

¹¹ Hupaniittu 2013, 150–151.

¹² Registeringstidning för varumärken N:o 518/1913.

¹³ Suomen kaupparekisteri. Virallisen lehden liite N:o 4/1926.

¹⁴ Osakeyhtiö Olympia Aktiebolagin yhtiökokouksen pöytäkirja 16.1.1917. PR 25100, Osakeyhtiö Olympia Aktiebolag. PRH:n arkisto, KA.

¹⁵ Osakeyhtiö Olympia Aktiebolagin yhtiökokouksen pöytäkirja 22.3.1916. PR 25100, Osakeyhtiö Olympia Aktiebolag. PRH:n arkisto, KA.

¹⁶ Muutosilmoitus kaupparekisteriin 9.5.1912. PR 27646, Osakeyhtiö Helikon Aktiebolag. PRH:n arkisto, KA; Muutosilmoitus kaupparekisteriin 6.11.1912. PR 27646, Osakeyhtiö Helikon Aktiebolag. PRH:n arkisto, KA.

¹⁷ Registeringstidning för varumärken N:o 490/1912; Registeringstidning för varumärken N:o 520/1913.

omistama Maailman ympäri-teatteri¹⁸ siirtyi Thomassonin haltuun vuonna 1912 hänen ostaessa enemmistön, 20 osaketta, ja ryhtyessä teatterin johtajaksi¹⁹. Helmikuussa 1915 alkoi yhtiökumppanuus neiti Hulda Edelmannin kanssa, kun tämä osti 18 yhtiön osaketta Hirsch Rungilta²⁰.

Thomasson avasi elokuvateatteri Titanian yhdessä Rafael Råberghin kanssa 17.12.1913²¹. Kaksi samaan aikaan omistuksessa ollutta teatteria tekee Thomassonista ainutlaatuisen naistoimijan Helsingissä. Titania sijoittui Pitkänsillan pohjoispuolelle Siltasaarenkatu kuuteen, Thomassonin silloiseen kotitaloon, juuri Hupaniitun mainitsemaalle laitakaupungille, kun taas perinteinen Maailman ympäri aivan keskustaan Mikonkadulle²². Titania siirtyi seuraavalle omistajalle ja Maailman ympäri sulkeutui vuonna 1915. Thomasson omisti teatteri Imatran Korkeavuorenkadulta vuodet 1916–1917.²³ Thomassonilla oli hetken elokuvateatteri myös Tammisaassa. Nya Biografen jäi lyhytaikaiseksi sen toimiessa 21.1.1916–22.5.1916.²⁴

Thomasson hankki vielä perinteikkään Helikonin vuonna 1922. Thomasson omisti 189 osaketta kahdesta sadasta ollen hallituksen puheenjohtaja ja toimitusjohtaja, muiden hallituksen jäsenten ollessa Hulda Edelmann (6 osaketta) ja Ella Malmbergillä (4). Malmberg vapautettiin kuitenkin tehtävästään 3.2.1923 mahdollisesti rahallainan omaamisen takia, joka oli vastoin yhtiön sääntöjä.²⁵ Mielenkiintoista hallitusmuodostelmassa joka tapauksessa oli se, että ainoana elokuva-alan yrityksenä, johon tässä tutkimuksessa olen törmännyt, hallitus koostui pelkästään naisista. Myös se, että pääomistajakaksikon miehet Karl Thomasson ja Enoch Edelmann toimivat varajäseninä, tehtävässä, joka useasti oli varattu omistajan vaimolle, alleviivaa poikkeuksellista roolijakoa²⁶. Thomasson ja Edelmann hoitivat muitakin liiketoimia

¹⁸ Aktiebolaget Wärlden Rundtin yhtiökokouksen pöytäkirja 5.8.1910. PR 24850, Aktiebolaget Wärlden Rundt. PRH:n arkisto, KA.

¹⁹ Aktiebolaget Wärlden Rundtin yhtiökokouksen pöytäkirja 9.11.1912. PR 24850, Aktiebolaget Wärlden Rundt. PRH:n arkisto, KA.

²⁰ Anmälan om ändring till Handelsregisteret 21.2.1915. PR 24850, Aktiebolaget Wärlden Rundt. PRH:n arkisto, KA.

²¹ Maistraatin pöytäkirja 17.12.1913. Maistraatin pöytäkirjat, Ca:332, Helsingin kaupunginarkisto.

²² Arbetet 28.4.1914; Adress och yrkes kalender för helsingfors jämte förorter 1914–1915; Helsingin Sanomat 1.5.1910.

²³ Hirn 1991, 254–260.

²⁴ Registeringstidning för varumärken N:o 601/1916; Registeringstidning för varumärken N:o 622/1916.

²⁵ Osakeyhtiö Helikon Aktiebolagin yhtiökokouksen pöytäkirja 20.11.1922. PR 27646, Osakeyhtiö Helikon Aktiebolag. PRH:n arkisto, KA.

²⁶ Anmälan om ändring till Handelstegistret 5.11.1922. PR 27646, Osakeyhtiö Helikon Aktiebolag. PRH:n arkisto, KA.

yhdessä. Heidän nimensä tulevat esille muun muassa rakennusliike Osakeyhtiö Mäkirinteen ja Osakeyhtiö Pursimiehenkatu 21 kohdalla²⁷. Helikon puolestaan meni konkurssiin kesällä 1925²⁸.

Outi Hupaniitun näkemys Thomassonista toisen perustamisaallon haastajana laitakaupungilla kertoo hänen sijainnistaan elokuva-alalla.²⁹ Toisaalta Hupaniitun mukaan on mahdollista, että Thomasson oli arveltua suurempi tekijä johtuen puutteista laitakaupungin toimijoiden lähteissä³⁰. Tämän tutkimuksen kannalta on oleellisempaa kuitenkin se, että Thomasson edustaa ainutlaatuista poikkeusta menestyneenä monen teatterin omistajana, joka toimi omalla nimellään.

1.2. Lyhyttä ja pidempää omistajuutta

Muiden Helsingin naistoimijoiden osalta omistajuus vaikuttaa jääneen yhteen teatteriin ja muutamaan vuoteen. Viipurilainen tohtorinna Ida von Numers tuli alalle heistä suurielkeisimmin ostaessaan suurtoimija Ernst Ovesénin Centralin heinäkuussa 1908³¹. Hupaniitun mukaan ensimmäinen perustamisaalto oli kuitenkin edennyt jo siihen vaiheeseen, että oman markkinaosuuden valloittaminen oli haastavaa. Kyseessä oli kuitenkin naistoimijalle ainutlaatuinen maahantuonti-levitysyhtiö³², joten todennäköisesti tavoitteet oli asetettu korkealle. On myös syytä epäillä von Numersin omistajuuden tasoa, sillä Hupaniitun mukaan hän asui Viipurissa, miehensä Gösta von Numersin töiden takia, ja olikin vain rahallisesti mukana Centralin toiminnassa. Yritystä Helsingissä johtikin von Numersin sukulaismies Hjalmar Ahrenberg. Tätä puoltaa Ahrenbergin toimiminen Aktiebolaget Bion hallituksessa vuoden 1909 alusta, joka oli yhteislevitysyritys Maiden ja Kansojen Arthur Forsanderin, Centralin ja Internationella Biografin Anton Podworskyn välillä³³. Hupaniittu toteaa Centralin menestyksen olleen

²⁷ Registeringstidning för varumärken N:o 566/1915; Registeringstidning för varumärken N:o 702/1918; Registeringstidning för varumärken N:o 782/1920.

²⁸ Raastuvanoikeuden ilmoitus Kauppa- ja Teollisuushallitukselle. PR 27646, Osakeyhtiö Helikon Aktiebolag. PRH:n arkisto, KA.

²⁹ Hupaniittu 2013, 165.

³⁰ Hupaniittu 2013, 148.

³¹ Anmälan till Handelsregisteret 10.7.1908. PR 21710, Kinematograf Central 2, Ida von Numers. PRH:n arkisto, KA.

³² Hupaniittu 2013, 487.

³³ Registeringstidning för varumärken N:o 377/1909.

ailahtelevaa, yhtenä syynä siihen alan kärkekijäksi suunnitellun Aktiebolaget Bion heikko menestyminen, joka johti yrityksen lakkauttamiseen jo 1920-luvun alussa.³⁴

Centralkin siirtyi nopeasti eteenpäin, kun omistajaksi tuli Antti Aho yhdessä vaimonsa Elinan kanssa loppukeväästä 1909³⁵. Elina Aho oli mukana miehensä liiketoiminnassa usein hallituksen jäsenenä ja prokuristina³⁶, mistä voisi päätellä hänen omanneen roolin myös Centralissa³⁷. Vuonna 1911 Teatteri vaihtoi jälleen omistajaa ja toimintaa tuli jatkamaan rouva Fanny Alice Lindfors kuolemaansa saakka kesäkuulle 1912. Lindfors kuoli 41-vuotiaana³⁸.

Ennen elokuvateatterin ostoa huhtikuussa 1911 hän oli anonut ja saanut pesäeron miehestään³⁹. Tämän jälkeen hän oli todennäköisesti hankkinut teatterin ja muuttanut Porvoosta siten Helsinkiin. Ainut maininta hänen omistajuudestaan olisi jäänyt kirjaamatta ilman kohtalokasta heinäkuista yötä. Työmies-lehti uutisoi tapahtumia otsikolla ”Herrasrouvan rakastajan kuolema”. 18-vuotias konttorioppilas Karl Widekind Gustafsson riisti henkensä kuolettavalla morfiiniannoksella Centralin viereisessä konttorihuoneistossa. Ennen tätä oli Lindfors ilmoittanut hänelle, ettei saattanut mennä hänen kanssa naimisiin, koska oli yhä naimisissa ja paljon vanhempi kuin Gustafsson. Lindfors oli ostanut morfiinin, kunnanlääkärinä toimineelta veljeltään saamalla reseptillä. Gustafsson oli ensin ehdottanut, että he kuolisivat yhdessä. Gustafssonin vanhemmat kertoivat poikansa viihtyneen hyvin kotona ja eläneen säännöllisesti ennen Lindforsin tapaamista.⁴⁰

Otava-teatteri sai Työväenliitto-lehdeltä 5.3.1910 ”lämpimän suosituksen” sen ollessa ”supi suomalaisen miehen” omistuksessa, eikä ”ruotsalaisten juutalaisten”⁴¹. Sukupuolen osalta tilanne muuttui, kun rouva Sofia Jonsson osti teatterin toukokuulta 1910 ja omisti sitä helmikuulle 1911. Tässä kohtaa myöskin teatterin mainonta loppuu, kunnes

³⁴ Registeringstidning för varumärken N:o 828/1921; Hupaniittu 2013, 116–121.

³⁵ Hufvudstadsbladet 29.5.1909.

³⁶ Kaarina Turtian *Sivistyssanat* (2001) mukaan prokuristi tarkoittaa ”yrityksen tai yhteisön toimihenkilöä, jolla on prokuura”. Prokuura puolestaan tarkoittaa yleisvaltuutusta, jonka ”kaupparekisteriin merkityn toiminimen haltija antaa jollekulle henkilölle, prokuristille”. Turtia 2001, 786.

³⁷ Ks. Mercator 30.4.1915; Registeringstidning för varumärken N:o 777/1920.

³⁸ Helsingin Sanomat 23.6.1912.

³⁹ Suomalainen Wirallinen Lehti 1.4.1911.

⁴⁰ Työmies 10.10.1911.

⁴¹ Työväenliitto 5.3.1910.

seuraavana syksynä ilmoitettiin Otavan aukeamisesta⁴². Sven Hirnin mukaan neiti Maria ”Maiju” Terho aloitti silloin kolmevuotisen omistajakautensa.⁴³ Pitempiaikainen naisomistaja oli myös neiti Lilli Upari, joka perusti Biografteatern Unionin 14.10.1924⁴⁴. Hänen kautensa päättyi kahta vuotta myöhemmin, kun Gösta Ringqvist osti teatterin 25.5.1926.⁴⁵

Outi Hupaniitun mukaan ainoa sisällissodan aikana tapahtunut vaihdos elokuva-alalla oli Anna J. Harjanteen Elysée-teatterin sulkeminen. Elysée oli muutenkin vaatimaton elokuvateatteri, jonka sulkeminen on yhtä hyvin voinut johtua laitakaupungin pikkuteattereiden normaalista tiheästä vaihtuvuudesta kuin itse sodan vaikutuksista liiketoimintaan.⁴⁶ Anna J. Harjanne omisti 1913 lähtien teatterin yhteydessä olleen kaksikerroksisen Elycée-ravintolan⁴⁷. Ravintola suljettiin poliisin toimesta 12.10.1914 tarjoiluväärinkäytösten vuoksi ja asiasta nostettiin syyte⁴⁸. Ravintola palasi toimintaan kahvilana 5.3.1915⁴⁹. Harjanne otti vastuun elokuvateatterista kesällä 1916 hänen miehensä Karlin kuoltua⁵⁰. Sodan lopulla puolestaan alkoi Matilda Nymanin kausi Progress-elokuvateatterin pitäjänä 1.5.1918⁵¹. Painotus oli aikaisempien omistajien tapaan oheisnumeroissa, jotka valloittivat ison osan teatterin mainonnassa⁵².

Monen elokuvateatterin naisomistajan tausta olikin jonkin muun liiketoiminnan onnistuneessa pyörittämisessä. Esimekiksi Kaiku-teatterin keväästä 1915 omistanut Eeva ”Evi” Jäderholm⁵³ omisti myös kangas- ja lyhyttavaraliikkeen⁵⁴. Merkurius tvätt- och strykinrättningin omistaja neiti Inez Granfeltin puolestaan osti Bio Hagnäs Bio -teatterin 3.3.1908⁵⁵. Hänen lisäksi teatterin osakkaaksi Adress- och yrkeskalender vuosilta 1908–1909 mainitsee opiskelija Inkeri Bergrothin.⁵⁶ Bio Hagnäs Bion

⁴² Uusi Suometar 15.9.1911.

⁴³ Hirn 1991, 258.

⁴⁴ Svenska Pressen 14.10.1924.

⁴⁵ Suomen kaupparekisteri. Virallisen lehden liite N:o 11/1924; Suomen kaupparekisteri. Virallisen lehden liite N:o 7/1926.

⁴⁶ Hupaniittu 2013, 263–264.

⁴⁷ Uusi Suometar 2.12.1908.

⁴⁸ Hufvudstadsbladet 12.10.1914; Helsingin Sanomat 29.10.1914.

⁴⁹ Tuulispää 5.3.1915.

⁵⁰ Uusi Suometar 12.5.1916.

⁵¹ Maistraatin pöytäkirja 1.5.1918. Maistraatin pöytäkirjat, Ca: 356, Helsingin kaupunginarkisto.

⁵² Ks. Suomen Sosialidemokraatti 22.1.1919; Suomen Sosiaalidemokraatti 26.2.1919.

⁵³ Hirn 1991, 256.

⁵⁴ Suomen kauppakalenteri 1929.

⁵⁵ Maistraatin pöytäkirja 3.3.1908. Maistraatin pöytäkirjat, Ca:302, Helsingin kaupunginarkisto.

⁵⁶ Adress- och yrkeskalender för Helsingfors jämte förorter 1908–1909.

esitysmäärä oli huikeat 1485 vuonna 1906, ollen kolmanneksi eniten esityksiä järjestäneet teatteri⁵⁷. Granfelt ja Bergroth tulivat hankkineeksi siten ”laitakaupungin” varhaisvaiheen merkittävimmän teatterin. Pitkään hallintokausi ei kuitenkaan jatkunut, kun elokuvateatteri siirtyi 1909 tai 1910 John Grönille⁵⁸.

Kiinnostavat tapaukset ovat kaksi Alavudelta⁵⁹ kotoisin ollutta naista, jotka molemmat perustivat elokuvateatterin Helsinkiin luopuen siitä alle puolen vuoden omistuksen jälkeen; rouva Wilhelmiina Himbergin Casino vuonna 1915⁶⁰ ja kutoja Hilja Kanasen Imatra vuonna 1913⁶¹, joka mainosti olevansa ensimmäinen Ullanlinnan alueella⁶². Kanasen edellinen teatteri Panu oli myyty Abel Adamsille saman vuoden alussa⁶³.

Soihtu-teatterin ainoat omistajat olivat naisia. Hilda Sauru perusti ja avasi teatterin loppukesästä 1916⁶⁴. Sven Hirnin mukaan omistaja vaihtui vielä saman vuoden puolella neiti Ida Aalleksi, joka jatkoi kesään 1917, jolloin teatteri sulkeutui⁶⁵. Rouva Fanny Wohlström oli myös perustaja ja omistaja yhdessä Mikael Trouppin kanssa Tarmo-teatteriin vuoden vaihteessa 1913–1914⁶⁶. Amanda Londénin kausi Hesperiaassa vaikuttaisi myös jääneen vuoden vaihteeseen 1918–1919⁶⁷. Lyhyeksi jäi Helena Sirkiän yhdessä Matti Nykäsen kanssa perustaman Maailman kuvat -teatterin hallinta. Kahden kuukauden omistuksen jälkeen 23.4.1909 Hufvudstadsbladet uutisoi Arthur Karlssonin ostaneen yrityksen.⁶⁸

Hanna Paatero osti Venus-teatterin 1.2.1911⁶⁹. Helsingin nimikirja ja suomalainen osotekalenteri nimeää hänet Untola-matkailijakodin ja kahvilan sekä Hotel Patrian omistajaksi⁷⁰. Molempien pyörittäminen jatkui seuraavalle vuosikymmenelle, mutta

⁵⁷ Hufvudstadsbladet 18.05.1908.

⁵⁸ Helsingin nimikirja ja suomalainen osotekalenteri 1909–1910.

⁵⁹ Hirn 1991, 252–254.

⁶⁰ Maistraatin pöytäkirja 7.8.1915. Maistraatin pöytäkirjat, Ca: 343, Helsingin kaupunginarkisto.

⁶¹ Maistraatin pöytäkirja 20.8.1913. Maistraatin pöytäkirjat, Ca: 330, Helsingin kaupunginarkisto.

⁶² Helsingin nimikirja ja suomalainen osotekalenteri 1913–1914.

⁶³ Maistraatin pöytäkirja 4.1.1913. Maistraatin pöytäkirjat, Ca: 327, Helsingin kaupunginarkisto.

⁶⁴ Maistraatin pöytäkirja 22.7.1916. Maistraatin pöytäkirjat, Ca: 384, Helsingin kaupunginarkisto; Ilmoitus kaupparekisteriin 13.9.1916. PR 34686, Elävien kuvien teatteri Soihtu omistaja Hilda Sauru. PRH:n arkisto, KA.

⁶⁵ Hirn 1991, 260.

⁶⁶ Adress- och yrkes kalender för Helsingfors jämte förorter 1913–1914; Adress- och yrkes kalender för Helsingfors jämte förorter 1914–1915.

⁶⁷ Helsingin ja ympäristön osote- ja ammattikalenteri 1918–1919.

⁶⁸ Registeringstidning för varumärken N:o 382/1909; Hufvudstadsbladet 23.4.1909.

⁶⁹ Hufvudstadsbladet 14.2.1911.

⁷⁰ Helsingin Nimikirja ja Suomalainen Osotekalenteri 1912–1913.

elokuvateatterista ei ole mainintaa missään yhteydessä. Paatero näyttää harrastaneen myös kiinteistösijoitusta, kuten Yöntilän kartano, jonka myyntihinta kasvoi 15 000 markkaa alle vuoden aikana⁷¹. Todennäköistä on, että elokuvateatteri hankittiin muutettavaksi muuhun käyttöön. Rouva Elisabet Sergejeffin toiminta Kansainvälisen elävien kuvien näyttämön omistajana vaikuttaa saman kaltaiselta. Sven Hirnin mukaan hänen omistaminen rajautui teatteria kohdanneen tuhoisen tulipalon ja uuden teatterin avaamiseen väliin⁷². Tässäkin kohtaa jonkinlaisesta sijoitustoiminnasta lienee kysymys.

1.3. Sukulaisuus velvoittaa

Kolmen alan varhaisen suurtoimijan Apollon, Olympian ja Lyyran kaikkien taustalla toimi perhe ja siten merkittävä rooli oli myös omistajan vaimolla. SUSANNA FELLMANIN mukaan perheen omistamisen avulla pystyttiin vähentämään kustannuksia ja tuomaan erilaisia taitoja yrityksen palvelukseen. Perheen arvot, kuten sitoutuminen ja luottamus olivat vasta rakenteilla olevilla markkinoilla arvokkaita yritykselle.⁷³ Oman lukunsa siten ansaitsevat myös miestensä toimintaa tukeneet vaimot. Merkittäviä elokuvapohattojen vaimoja olivat Sonja Ståhlberg, Dagny Ovesén, Elina Pohjanheimo ja Anna Mäkelä, joiden toiminnan vaikutukset ulottuivat läpi 1900-luvun elokuvateatterikentän.

INGEBORG EKMAN teoksessaan *Familjen Karl Ståhlberg* luo tarkan kuvan Sonja Ståhlbergin roolista Apollon taustalla. 1904 perustetun Aktiebolaget Apollon omistaja Karl Ståhlberg oli tutustunut leskeksi tultuaan Hangon Casinolla vuonna 1896, 13 vuotta nuorempaan, kauniiseen pietarilaiseen Sonja Gerasimoffiin. Avioliitto koitti jo seuraavana vuonna ja Ståhlbergit laajensivat valokuvaustoimintansa Vaasaan, Viipuriin ja Imatralle. Samalla he aloittivat myös valokuvaustarvikemyynnin. Pariisin maailmannäyttelyssä vuonna 1900 Ståhlberg voitti maisemakuvien sarjan. Päällisin puolin hyvältä näyttävä toiminta ei vastannut todellisuutta, vaan konkurssin uhka kasvoi jatkuvasti. Ilmeisesti tilanne parani 1905 sen verran, että talousvaikeuksista selvinneen Helsingin ateljeen rinnalle käytiin Pariisista hankkimassa elokuvien esitysvälineistöä Maailman ympäri -teatteriin, jossa Sonja vastasi musiikista, veivaten gramofonia. Sonjan äidin kuoleman tuoma perintö vuonna 1909 kivitaloineen Pietarissa ratkaisivat

⁷¹ Veckobladet 2.12.1916; Helsingin Sanomat 3.11.1917.

⁷² Hirn 1991, 256.

⁷³ Fellman 2006, 245.

Ståhlbergien rahahuolet ja varmistivat menestyksen tappiollisista liiketoimista huolimatta. Perintö sijoitettiin graniitista tehtyyn hotelli- ja teatterirakennuksen rakentamiseen Etelä-Esplanadille. Karl Ståhlberg vastasi teatterista, Sonjan vuorotellen kassassa, Ståhlbergin tyttären, Sirkkan kanssa. Sonja oli myös vastuussa talon toisen ja kolmannen kerroksen ravintolan ja hotellin pyörittämisestä; hän muun muassa suunnitteli ravintolan ruokalistat. Myös talon neljäskerrokset ei jättänyt Sonjaa työttömäksi, siellä asui Ståhlbergien kolmetoistahenkinen perhe.⁷⁴ Sven Hirnin mukaan Karl Ståhlberg itse epäili Apollo-teatterinsa olevan pohjoismaiden suurin ja elegantin, yli 500 paikalla wieniläismallisine tuoleineen ja kymmenmiehisine italialaisorkestereineen. Ståhlbergit uhkasivat niin Kämpin kuin elokuvateatteri Olympian asemaa.⁷⁵

Historian tutkimuksellisesti arvokkaimman jäljen Helsingin alkuvaiheen elokuvaelämään jätti Dagny Ovesén Olympian kirjeenvaihtajana. Hänen miehensä Ernstin ensimmäinen teatteri oli Central, josta Ovesén luopui kuitenkin nopeasti perustaakseen vuonna 1909 aikansa suurimman elokuvateatterin 551-paikkaisen Olympian. Olympia-yhtiö valmisti myös muutaman elokuvan ja teki maahantuontia sekä levitystä.⁷⁶ Dagny Ovesénin tehtäväksi tuli vastata kirjeenvaihdosta ja miehensä poissaollessa johtaa kaikkea toimintaa. Outi Hupaniitun mukaan Ovesénin kirjeenvaihto oli ”vapaamuotoinen ja rupatteleva”. Niiden sisältöä oli esimerkiksi muiden toimijoiden lokaaminen ja Olympian aseman pönkitys. Niin Karl Ståhlbergin Filmcentral-hanke, Centralin uudet omistajat kuin Hjalmar Pohjanheimokin saivat annoksensa pistävistä huomautuksista, joiden tärkein sanoma oli esittää heidän elokuvansa käytettyinä hankittuina eli huonokuntoisempina levitykseen lähetettäessä. Outi Hupaniitun mukaan Dagny Ovesénin kirjeenvaihto vahvistaa sen, että ”naisetkin saattoivat olla biografiliiketoiminnan⁷⁷ ytimessä”.⁷⁸

Ståhlbergia ja Ovesénin jälkeisestä toisesta perustamisaallostaan ponnisti puolestaan Hjalmar Pohjanheimo. HANNU SALMI toteaa Lyyra-yhtiötä pyörittäneen Pohjanheimojen perheen osuuden olleen huomattava autonomian ajan elokuvalle.⁷⁹ Kari

⁷⁴ Ekman 1982, 23–46.

⁷⁵ Hirn 1991, 32–35.

⁷⁶ Hupaniittu 2013, 116.

⁷⁷ Hupaniittu käyttää sanaa biografi, koska elokuva-sana ja siten myös elokuvateatteri keksittiin vasta 1927. Ks. Hupaniittu 2013, 16.

⁷⁸ Hupaniittu 2013, 146–148.

⁷⁹ Salmi 2002, 327.

Uusitalon mukaan perheen toiminta oli ”suurpiirteistä ja yritteliästä” ja, että kenties juuri heidän esimerkkinsä elokuvien teossa menestymiseen lisäsi mielenkiintoa omien kotimaisten elokuvien tekoon⁸⁰.

Isä Hjalmarin ja perheen neljän pojan ohella tärkeä rooli oli myös äiti Elinalla. Elokuvatuotannossa hän omaksui tuotantopäällikön roolin. Elinan kerrotaan käskyttäneen filmiryhmää: ”Veivatkaa hitaammin pojat – filmiä kuluu muuten liikaa!”⁸¹ Elinan osuus elokuvatuotantoon on jäänyt muilta osin pimentoon, mutta se erottaa hänet muista naistoimijoista. Perheen Lyra-teatterissa puolestaan hän hoiti lipunmyyntiä ja ruotsinkielisenä filmivuokraamon kirjeenvaihtoa Tanskaan, mistä monet filmit tuolloin hankittiin⁸². Elina Pohjanheimolla vaikuttaisi olleen lähes tasavertainen asema miehensä kanssa. Hänet mainitaan Lyrän ja Suomalaisen Taidefilmikuvaamon omistajana viisikerroksisen kulmatalo Erottajakatu 15–17 hankinnan uutisoinnissa⁸³. Pohjanheimojen suuruutta ei kestänyt kuitenkaan kuin autonomian ajan. Elinan kuollessa vuonna 1931, perheen 1920-luvulla alkanut alamäki jyrkkenei entisestään johtaen lopulta kaiken omaisuuden menettämiseen.⁸⁴

Pohjanheimojen elokuvallinen perintö kuitenkin säilyi Elinan veljentyttären Anna Lindforsin myötä, joka oli vuonna 1913 mennyt naimisiin tulevan Kinoston johtajan Väinö Mäkelän kanssa. Mäkelöiden elokuvateatteritoiminta alkoi lokakuun 1. päivänä 1920, kun Hjalmar ja Elina Pohjanheimo saapuivat myymään Väinö Mäkelälle Porin Fennia-teatterin. Fennia edusti uuden ajan elokuvateattereita sen ollessa siihen tarkoitukseen rakennettu. Yli 400-paikkaista salia koristivat kristallikruunu ja Kalevala-aiheiset seinämaalaukset.⁸⁵ Perheen poika Mauno Mäkelä muistelee äitinsä kertoneen pääoman olleen lähtöisin Annan saamasta perinnöstä, jolla rahoitettiin ensin ravintolaa ja sitten elokuvateatteria. Teatterissa hän omaksui tätinsä roolin kassanhoitajana. Tämä sisälsi paljon muutakin kuin lipunmyyntiä, esimerkiksi rahaliikenteenhoitoa ja kirjanpitoa.⁸⁶

⁸⁰ Uusitalo 1965, 15.

⁸¹ Uusitalo 1972, 49.

⁸² Salmi 2002, 142–143.

⁸³ Uusi Suometar 25.1.1914.

⁸⁴ Uusitalo 1972, 54–56.

⁸⁵ Uusitalo 1970, 12–14.

⁸⁶ Mäkelä & Koukkunen 1996, 27–28.

Pohjanheimo-yhteys auttoi uutta yrittäjää esimerkiksi kohtuuhintaisilla filmivuokrilla ja jo muutamassa kuukaudessa teatteri toi kaupungin kolmen elokuvateatterin lipunkannoista poliisikamarille yli puolet. Vuonna 1928 perustettiin Kinosto-elokuvanäyttämöliike, josta Mäkelät omistivat 144 osaketta 290:stä. Anna omisti näistä neljä. Annan omistuksen määrässä tapahtui muutoksia läpi vuosien, mutta hän oli kuitenkin aina osa-omistaja Kinostossa ja sen eri paikallisosastoissa ja siten hänellä oli paikka yhtiön kokouksissa. Tilintarkastajana Anna Mäkelä esiintyi yrityksen ja miehensä puolustajana, esimerkiksi toista pääomistajaa G. E. Pettersonia vastaan, jonka rahankäyttö oli ajanut yritystä ahtaalle.⁸⁷ Mahdollista on myös, että liiketoiminnan laajetessa ja Väinön muutettua Tampereelle 1930-luvun alussa, Porin ja Rauman toiminnan arkipäiväinen pyöritys olisi ollut ainakin vuoden ajan Annan ja poikien varassa⁸⁸. Kari Uusitalon mukaan kaikessa Väinö Mäkelän elämänmittaisessa elokuvatyössä Anna oli apuna, eikä hänen henkisen tuen merkitystä voi olla korostamatta⁸⁹.

⁸⁷ Uusitalo 1970, 17–27.

⁸⁸ Mäkelä & Koukkunen 1996, 39.

⁸⁹ Uusitalo 1970, 124.

2. Suuret kaupungit

2.1. Kokoaan pienempi Tampere

Myös Tampereelta on paikannettavissa yksittäisiä elokuvateatterialan toimijoita, mutta esimerkiksi Turkuun, Raumaan ja Kajaaniin nähden näiden naistoimijoiden vaikutus kaupungin elokuvaelämään jäi vähäiseksi. Vuoden 1911 Suomen kaupp- ja teollisuuskalenteri mainitsee 20.10.1909 elokuvateatterin avanneet⁹⁰ insinöörin leski Jenny Tenlénin ja kapteenin vaimo Aina Sandellin⁹¹, jotka ostivat Karl Ståhlbergin Apollo Aktiebolagilta Maailman ympäri -teatterin⁹². Aivan päivitetty ei kaupp- ja teollisuuskalenteri nähtävästi ole ollut, sillä kaksikko oli myynyt teatterinsa jo edellisen vuoden elokuussa⁹³. Naisen asemaa yrityksen omistajana ja perustajana kuvaa hyvin Kaupparekisterin asiakirjojen joukosta löytyvä kirjallinen suostumus vaimon liiketoimintaa kohtaan Sandellin mieheltä⁹⁴.

Muita Tampereella toimineita oli ainakin Petit-teatterin Fanny Kulokivi, jolla oli merkittävä asema Mercators handels- och industrikalender 1913 mukaan, sillä hän toimi omistaja Isak Julinin kassanhoitajana ja prokuristina⁹⁵. Samoissa tehtävissä hän toimi myös Julinin 1907 perustamassa Kirja- ja Kivipainossa sekä Kirjansitomossa⁹⁶. Jotain Julinin arvostuksesta työntekijäänsä kohtaan kuvaa se, että hän luovutti paperikauppaliikkeensä ”työtoverilleen” isolla ilmoituksella Aamulehden etusivulla⁹⁷.

Myös Elin Ryhänen (omaa sukua Anttonen) pyöritti Hämeenkadun Biografi-teatteria 10.11.1910–9.2.1912⁹⁸. Samainen Elin (nimikirjoitettu Elli) mainitaan myös vuoden 1913 Mercators handels- och industrikalender Savonlinnan Elävien Kuvien teatterin

⁹⁰ Anmälan till Handelsregistret 20.10.1909. PR 23589, Världen Rundt, innehafvare Sandell & Tenlén. PRH:n arkisto, KA.

⁹¹ Suomen kaupp- ja teollisuuskalenteri 1911.

⁹² Världen Rundt, innehafvare Sandell & Tenlén yhtiöjärjestys 18.10.1909. PR 23589, Världen Rundt, innehafvare Sandell & Tenlén. PRH:n arkisto, KA.

⁹³ Muutosilmoitus kaupparekisteriin 24.08.1910. PR 23589, Världen Rundt, innehafvare Sandell & Tenlén. PRH:n arkisto, KA.

⁹⁴ Albert Sandellin suostumus vaimonsa liiketoimintaa koskien 18.10.1909. PR 23589, Världen Rundt, innehafvare Sandell & Tenlén. PRH:n arkisto, KA.

⁹⁵ Mercators Handels- och Industrikalender 1913-1914.; Tammerfors Nyheter 09.11.1907.

⁹⁶ Registeringstidning för varumärken N:o 334/1907.

⁹⁷ Aamulehti 24.07.1920.

⁹⁸ Registeringstidning för varumärken N:o 423/1910; Registeringstidning för varumärken N:o 470/1912.

omistajana⁹⁹. Mahdollista on, että Elin on asetettu kalenteriin kotipaikkakuntansa Savonlinnan alle, vaikka elokuvateatteri on sijainnut Tampereella. Tutkimusaineistosta ei selviä se, miten kauppiaanrouva Ryhänen on päätenyt elokuvateatteriyrittäjäksi Tampereelle. Tärkeänä vaikuttimena on varmasti ollut kahta vuotta aikaisemmat tapahtumat, jolloin avioliitto oli jo kariutunut ja konkurssi- ja pesäeroa käsiteltiin raastuvanoikeudessa¹⁰⁰.

2.2. Turku – bulvaanista elokuvateatteriketjun omistajaan

Naisten panos Turun elokuvateatteriliiketoiminnassa näyttää olleen merkittävä. Joulukuussa 1909 avatun Arkadia-teatteri ensimmäinen omistaja oli Lucie Lindholm (myös Lindholm-Videll ja Videll)¹⁰¹. Arkadia näyttää pyrkinen alusta lähtien musiikkinumeroin erottumaan joukosta. Phoenix-hotellin talossa sijainti mahdollisti yhteistyön hotellin ravintolan kanssa ja niin sekä avajaisissa, että myöhemminkin tauoilla soitti ravintolan orkesteri¹⁰². Salia koristi maisemakuvat ja ”teatterin eksoottista tunnelmaa lisäsi” tummaihoisen vahtimestari. Tuolirivit oli paikkojen löytämisen helpottamiseksi verhoiltu erivärisillä kankailla, joka täsmäsi pääsylippujen väreihin.¹⁰³

Etulyöntiasemaa tavoiteltiin myös järjestämällä maassamme ennennäkemättömiä koulunuorisonäytäntöjä, jollaisia Tukholmassa oli järjestetty hyvällä menestyksellä¹⁰⁴. Arkadia hankki itselleen myös yhteistyökumppaneita Helsingistä. Arkadia oli aluksi ainut Hjalmar Pohjanheimolta elokuvia vuokrannut teatteri. Yhteistyö loppui kuitenkin äkisti kuukauden jälkeen, kun vuokratut elokuvat todettiin laadultaan heikoiksi ja jo kaupungissa nähdyiksi.¹⁰⁵ Vaikka Hjalmar Pohjanheimo ei vielä 1909 ollut samanlainen kinokuningas kuin seuraavalla vuosikymmenellä, Lindholmin luopuminen yhteistoiminnasta on oiva osoitus vahvasta asemasta.

Arkadian omistussuhteissa on kuitenkin useampi kysymysmerkki. Nimittäin teatterin myivät juutalaiset kauppiaat L. Eljas Saksin ja Josef Kijnsikin helmikuussa 1912 7 500

⁹⁹ Mercators Handels- och Industrikalender 1913–1914.

¹⁰⁰ Suomalainen Wirallinen Lehti 24.03.1908.

¹⁰¹ Anmälen till Handelsregisteret 16.12.1909. PR 21710, Arkadia Kinematografteatern, innehafvare Lucie Lindholm. PRH:n arkisto, KA.

¹⁰² Turun Sanomat 29.12.1909.

¹⁰³ Honka-Hallila 1997, 40.

¹⁰⁴ Turun Sanomat 11.9.1910.

¹⁰⁵ Hupaniittu 2013, 163.

markalla eteenpäin¹⁰⁶. Minkäänlaista tietoa ei ole siitä, miten ja milloin Lindholmilta elokuvateatteri siirtyi kyseiselle kaksikolle. Mahdollista on, että Lindholm oli ollut alusta asti heidän bulvaani¹⁰⁷. Sven Hirnin mukaan bulvaaneja käyttivät erityisesti ulkomaalaiset ”välttääkseen ikävyyyksiä tai kohtuuttomilta tuntuvia hyväksymismenetelmiä”¹⁰⁸. Bulvaani-näkökulma ei ollut kuitenkaan mitenkään uusi. Arbetet-lehti väitti jo joulukuun lopulla 1909, että Lindholm toimi yrityksen bulvaanina komissaario Enbergille ja Guscheffille. Uutisen tarkoitus oli huomauttaa ”poliisiliiketoiminnasta”, jota pidettiin ensimmäisenä Turussa, väittäen poliisin omistavan ”naapurimaassa” ilotalojakin.¹⁰⁹

Lindholmin lisäksi Turussa vaikuttaa olleen useita muitakin varhaisia naistoimijoita. Kosmorama-teatterin avajaisia koskevassa uutisessa Turun Lehdessä rouva Wera Holländer mainitaan teatterin pitäjäksi¹¹⁰. Sosialisti-lehti mainitsee puolestaan herrat Selim Forsberg ja J. Holländer¹¹¹. Todennäköisesti kaikki olivat osallisina, kun teatteri avautui 8.10.1907¹¹². Sven Hirnin mukaan kultaseppämestarin leski Maria Nylén osti teatterin maaliskuussa 1911. Valitettavasti Nylén menehtyi vuoden omistuksen jälkeen, eikä elokuvateatterin perijällä, soittotaitelijan vaimo Anni Gaudlitzilla, ollut mielenkiintoa jatkaa toimintaa. Myös Metropolin Alida Erikssonin omistusjakso päättyi nopeasti kolmen kuukauden jälkeen 1913.¹¹³

Toisin kävi Olympian Anna Thyra Gustafssonilla, joka toimi teatterissa vuodet 1916–1920. Ensimmäisen vuoden ajan hän omisti kolmasosan teatterin osakkeista miehensä Gustaf Ignatius Gustafssonin omistaessa enemmistön, mutta omasi täydet oikeudet toimia asianhoitajana¹¹⁴. Toukokuussa 1917 hän siirtyi pääomistajaksi ja otti

¹⁰⁶ Uusi Aura 29.2.1912.

¹⁰⁷ Bulvaani = ”Näennäisen itsenäisesti toimiva kätyri, esim. valeostaja” (Turtia 2001, 140).

¹⁰⁸ Hirn 1991, 251.

¹⁰⁹ Arbetet 31.12.1909; Arbetet 10.12.1909.

¹¹⁰ Turun Lehti 10.9.1907.

¹¹¹ Sosialisti 10.8.1907.

¹¹² Sosialisti 8.10.1907.

¹¹³ Hirn, 1991, 261.

¹¹⁴ Bolagsafhandling 15.9.1916. PR 36128, Åbo Biograf A.B. Olympia Biografi O.Y.Turku. PRH:n arkisto, KA.

nimikkeekseen toimitusjohtaja¹¹⁵. Näissä tehtävissä hän jatkoi 2.8.1920 asti, jolloin teatteri vaihtoi omistajaa¹¹⁶.

Elokuvateatterin omistajien vaimoilla näyttää siis Turussakin olleen merkittäviä rooleja. Osakeyhtiö Kosmoramassa 1926 vuoden alusta toimivat hallituksen jäseninä Lydia Jorma ja Hilja Heikola miestensä kanssa¹¹⁷. Tärkein naistoimijoista oli kuitenkin Olympian Berta Nilsson, joka tuli alalle 1.9.1921, miehensä Hjalmarin Olympia-teatteriin. Alkuun hän toimi prokuristinä.¹¹⁸ Hjalmar ja Berta Nilssonin perustama Oy Turun Olympia hoiti teatteria sen toiminnan loppuun saakka 1967¹¹⁹.

Toiminta ei jäänyt yhteen teatteriin, sillä Pohjanheimon perheen Turun teatteri Lyyra V (aiemmin Metropol) myytiin vuonna 1922 Nilssonin perheelle. Kolmea vuotta myöhemmin nimi vaihdettiin Rialtoksi ja se toimi aina vuoteen 1961, jolloin rakennus purettiin.¹²⁰ Rialtossa oli koko aikana vain yksi projektori, mikä kertoo teatterin muunlaisesta vetovoimasta.¹²¹

Casino-teatteri hankittiin 1932 Suomi-Filmi Oy:ltä. Nilssonit toimivat tämän jälkeen Suomi-Filmin teattereiden Scalan ja Kino-Palatsin teatterinhoitajina. JARI MÄKILÄN mukaan 40-luvulla järjestelystä luovuttiin ja Scala siirtyi Nilssoneille. Nämäkin teatterit pysyivät Nilssoneiden Nil-Kinoilla vuoteen 1965 saakka. Vanhaa teatterikantaa uudistettiin avaamalla uusi Casino vuonna 1958, mutta ennen kaikkea avaamalla Domino-teatteri kahta vuotta aikaisemmin.¹²² Reimo Vahteri, Rialton ja Dominon koneenkäyttäjä, oli 1950-luvulta lähtien yksi Nil-Kinojen silloisista sadasta työntekijästä, mutta Domino oli hänestä erityinen. ”Domino oli Turun johtava teatteri ainakin 30 vuotta. Kaikki näytökset myytiin loppuun. Viikolla oli aina puoli seitsemältä ja puoli yhdeksältä näytöksiä. Sunnuntaisin oli neljä näytöstä”, Vahteri kertoo

¹¹⁵ Anmälan till Handelsregistret 15.9.1916. PR 36128, Åbo Biograf A.B. Olympia Biografi O.Y.Turku. PRH:n arkisto, KA.

¹¹⁶ Anmälan om ändring till Handelsregistret 2.8.1920. PR 36128, Åbo Biograf A.B. Olympia Biografi O.Y. Turku. PRH:n arkisto, KA.

¹¹⁷ Suomen kaupparekisteri. Rekisterilehti, Suomen Virallisen Lehden liite 4/1926.

¹¹⁸ Anmälan om ändring till Handelstegistret 1.9.1921. PR 36128, Åbo Biograf A.B. Olympia Biografi O.Y.Turku. PRH:n arkisto, KA.

¹¹⁹ Honka-Hallilla 1997, 79.

¹²⁰ Mäkilä 2005, 10.

¹²¹ Honka-Hallilla 1997, 70–79.

¹²² Mäkilä 2005, 13–15; Mäkilä 2005, 54–55.

Turkulaisen haastattelussa 9.7.2014.¹²³ Dominosta luovuttiin viimeisenä teattereista vuonna 1987.¹²⁴

Hjalmarin ja Bertan yhdestä teatterista virinneestä liiketoiminnasta tuli Turun suurin ja pitkäkestoisin elokuvateatteriketju. Mutta minkälainen rooli Bertalla oli? Huhtikuussa 1937 pidetyssä A.B. Olympia Biografi O.Y. Turun yhtiökokouksessa Berta Nilssonista tehtiin toimitusjohtaja¹²⁵. Todennäköisesti tämä koski koko silloisen neljän teatterin rypästä. Kuutta vuotta myöhempi osakelista näyttää myös Bertan keskeistä roolia suurimpana omistajana. Asiakirjasta ilmenee myös yrityksessä vallitseva perheen keskeinen asema. Hjalmarin ja Bertan lapsien merikapteeni Lars E. Nilsson, joka juuri 1940-luvulla alkoi ottaa vastuuta perheen elokuvateatteritoiminnasta, omistaen noin kolmanneksen osakkeista samoin kuin hänen siskonsa Ulla Liewendahl.¹²⁶

2.3. Oulun Anna Bützow

Oulussa varhaisen elokuvan merkkitoimija oli Bützowien perhe. Isä maanmittari Birger oli yhdessä Theodor Flinkmanin kanssa hankkinut tammikuussa 1911 Karl Ståhlbergin Maailman ympäri -teatterin¹²⁷. Toiminta hiipui jo seuraavana vuonna, kun 1912 Bützow ja Flinkman perustivat elokuvateatterin Oulun ensimmäiseen elokuvateatteriksi rakennuttiin tilaan aivan keskustassa sijaitsevaan Puistolaan¹²⁸. Bützow siirtyi yksin vastuuseen teatterista vielä samana vuonna¹²⁹. Teatteri sai nimekseen Urania ja ainoana varhaisista toimijoista jatkoi toimintaansa 1920-luvulle¹³⁰.

Urania jakoi ohjelmistonsa lehtiöinä, joita naapuruston koteihin haettiin muun muassa ennakkotarkastukseen. Oulu-lehteen useita kertoja 1980-luvulla elokuvateatterimuistojaaan jakanut nimimerkki ”Panu” alias Atte Kalajoki kertoo katkerasti, kuinka isä kitsaasti päästi elokuviin vielä valiten kuvat, joita lapset katsoisivat ohjelmistolehdykkeen perusteella.¹³¹ MARKUS KORHOSEN haastatteleva Kalajoki

¹²³ Tomi Kangasniemi: ”Domino halutaan nostaa alkuaikojensa loistoon” (art.), Turkulainen 9.7.2014.

¹²⁴ Mäkilä 2005, 54–55.

¹²⁵ Åbo Biograf A.B. Olympia Biografi O.Y. Turun yhtiökokous 20.4.1937. PR 36128, Åbo Biograf A.B. Olympia Biografi O.Y.Turku. PRH:n arkisto, KA.

¹²⁶ Åbo Biograf A.B. Olympia Biografi O.Y. Turun yhtiökokous 10.6.1943. PR 36128, Åbo Biograf A.B. Olympia Biografi O.Y.Turku. PRH:n arkisto, KA.

¹²⁷ Liitto 21.1.1911.

¹²⁸ Korhonen 2002, 60.

¹²⁹ Kansan Tahto 28.8.1912.

¹³⁰ Heimonen 1984, 95.

¹³¹ Nimimerkki Panu: ”Elävät kuvat” (kol.). Oulu-lehti 17.11.1983.

muistelee nukahtaneensa elokuvaesityskoneen tasaiseen surinaan, joka kantautui aina yläkerrokseen asti. Teatterin paikkaluvusta on epäselvyyksiä. Korhosen mukaan paikkoja oli vain 60–70 minkä takia äänilaitteiden hankinta ei olisi ollut kannattavaa.¹³² Sven Hirnin mukaan paikkoja olisi ollut sata enemmän¹³³. Joka tapauksessa Urania suljettiin mykkäelokuvakauden lopulla vuonna 1929¹³⁴. Alkujaan hieno teatteri ei enää vastannut ajan vaatimuksia.

Bützowien toinen teatteri, alkujaan Tivoli ja Eldorado -nimillä tunnettu Kino, hankittiin yhdessä Flinkmanin kanssa syksyllä 1921. 300-paikkainen sali sisälsi kolme erillistä ovellista aitiota ja parvekkeen konehuoneen molemmille puolille. Kino pyrkiin ylellisyyteen ja eksoottisuuteen.¹³⁵ Myös ensimmäisenä Oulussa se esitti äänielokuvan, kun *Sonny Boy* nähtiin 25.11.1929, tehden Oulusta vasta kolmannen suomalaiskaupungin, johon äänielokuva oli yltänyt¹³⁶.

Birger Bützow oli Viipurista kotoisin ollut maanmittausinsinööri, eikä elokuva välttämättä ollut hänen suurin intohimonsa, vaan niin metsästys kuin purjehdus veivät hänen huomiotaan päivätyönsä ohella. Hän toimi Oulun purjehdusseuran kommodoorina 1921–1925¹³⁷. Anna Bützowilla lieneekin ollut työtehtäviä perheen elokuvateattereissa alusta alkaen. 1932 Birgerin kuoltua Anna jatkoi elokuvateatteritoimintaa.¹³⁸ Oulu-lehden Atte Kalajoki kertookin saaneensa ”rouva B”:ltä vapaalipun Kinoon ja Germaniaan, jos muisti mainita elokuvatarjonnasta Kaiku-lehdessä. Muutoin ”herttaisen” Bützowin mieleen ei vain ollut, kun Panun kollega Sulo Renko olikin kirjoittanut elokuvasta arvostelun. ”Käyttää vapaalippua ja vielä moittiii”.¹³⁹ Kalajoen vuonna 1934 saatu vapaalippu päti siis myös Germaniaan, minkä johdosta voisikin arvella vuonna 1917 vapaapalokunnantalolle avatun teatterin siirtyneen niihin aikoihin Bützoweille ja vaihtaneen nimensä Kino-Aulaksi.

Toiminta jatkui Annan kuoltua vuonna 1938, kun kahden teatterin omistus siirtyi Oulun Kinosto Oy -nimen taakse alkuvuodesta 1939 toimialana omistaa elokuvateattereita ja esittää elokuvia. Poika Bjarne pyöritti pääasiallisesti toimintaa, muiden hallituksen

¹³² Korhonen 2002, 60–61.

¹³³ Hirn 1991, 162.

¹³⁴ Korhonen 2002, 61.

¹³⁵ Johanna Kangas: ”Kino oli ennen Eldorado” (art.). Kaleva 31.7.2006.

¹³⁶ Kaleva 24.11.1929.

¹³⁷ Kaiku 31.7.1926.

¹³⁸ Korhonen 2002, 61.

¹³⁹ Nimimerkki Panu: ”Elävät kuvat”. Oulu-lehti 17.11.1983.

jäsenien ja osakeomistajien Yngve ja Toini Bützowin asuessa Ypäjällä.¹⁴⁰ Kurt Bützowin lakkauttaessa Kinoston vuonna 1968¹⁴¹ yli puoli vuosisatta oululaista elokuvahistoriaa tuli päätökseen.

3. Muun maan tilanne

3.1. Naistoimijoiden Rauma

Siihen nähden kuinka harvassa naistoimijat ovat suurimmissakin kaupungeissa Raumalla elokuvateatterien pyörittäminen oli alusta alkaen naisvaltaista. Ruoveteläinen neiti Lempi Pohjonen osti vuonna 1911 tontin ja rakennutti sinne teatterin elokuvien ohella myös konserttipaikaksi, josta löytyi näyttämö ja jonka katsomoon mahtui 300 henkeä, lehtereitä unohtamatta¹⁴². Lokakuussa 1912 avautunut teatteri sai nimekseen Rauman Elävien Kuvien Teatteri ja vaikuttaa olleen kaupungin ensimmäinen lajissaan. Elokuvateatterin ohjelmisto tuli Helsingin Olympia-teatterilta ja elokuvia säesti automaattipiano.¹⁴³

Elokuvateatterin mainokset loppuvat kahden vuoden sisällä, mutta 1917 perustettu Elävien kuvien teatteri Minerva jatkoi toimintaa samassa kiinteistössä vuosikymmenen loppuun. Sen osalta Pohjosen nimi ei tule kuitenkaan esiin vaan todennäköisempi toiminnanjohtaja on ollut Frans Hilding.¹⁴⁴ Pohjonen aloitti liiketoimintansa Raumalla jo 1902 perustettuaan Rauman kauppa ja makkaraliike Pohjosen¹⁴⁵. Kunnallisverotusluettelo Rauman kaupungissa käyttää Pohjosesta titteliä talon omistaja korkealla veroäyrillä (46)¹⁴⁶. Hänen nimensä esiintyy ylipäättään tiuhaan Rauman Lehdessä useisiin kiinteistöihin ja rakennusprojekteihin liittyen lähes kahden vuosikymmenen ajan¹⁴⁷. Pohjosella vaikuttaa olleen merkittävä asema Rauman elinkeinoelämässä.

¹⁴⁰ Oulun Kinosto Oy:n yhtiöjärjestys 10.03.1939. KR 87768, Oulun Kinosto Oy. PRH:n arkisto, KA.

¹⁴¹ Lakkaamisilmoitus kaupparekisteriin 7.10.1968 N:o 3302. KR 87768, Oulun Kinosto Oy. PRH:n arkisto, KA.

¹⁴² Rauman Lehti 21.12.1911.

¹⁴³ Länsi-Suomi 01.10.1912.

¹⁴⁴ Pohjanlahti 10.07.1917; Registeringstidning för varumärken N:o 674/1917.

¹⁴⁵ Registeringstidning för varumärken N:o 206/1902.

¹⁴⁶ Länsi-Suomi 13.03.1915.

¹⁴⁷ Ks. Rauman Lehti 31.03.1903; Länsi-Suomi 02.11.1911; Länsi-Suomi 09.06.1914; Länsi-Suomi 04.03.1916; Länsi-Suomi 15.09.1921.

Seuraavalla vuosikymmenellä Raumalla Emmi Äyhönen puolestaan tuli temmatuksi naapurikaupungin Porin elokuvateattereiden voimistuviin laajennuspyrkimyksiin. 01.06.1926 G. E. Pettersson vuokrasi 5500 markan kuukausihinnalla Emmi Äyhösen omistaman Titanian¹⁴⁸. Titania aloitti toimintansa 01.09.1917¹⁴⁹, mutta tietoa muista omistussuhteista ei ole, joten on mahdollista, että Äyhönen olisi ehtinyt lähes vuosikymmenen pyörittää elokuvateatteria. Kauaa ei Äyhönen malttanut elokuvatoiminnasta olla poissa, kun Petterssonin ja Väinö Mäkelän fuusion jälkeen kesäkuussa 1930 vuokrasopimus purettiin ja elokuvateatterin kalusto myytiin Äyhöselle. Tätä vaihetta ei kuitenkaan kestänyt kuin seuraavan vuoden tammikuuhun, jolloin Petterssonin ja Mäkelän Kinosto osti kaluston takaisin ja vuokrasi teatterin kymmeneksi vuodeksi kiinnittäen Äyhösen Titanian lipunmyyjäksi, siivoojaksi ja lämmittäjäksi 1000 markan kuukausipalkalla. Tämäkin järjestely jäi väliaikaiseksi ja jo kesäkuussa 1932 seurasi kahta vuotta aikaisempi tapahtumaketju. Soutaminen ja huopaaminen päättyi kuitenkin keväällä 1933, kun Kinosto palasi teatteritoiminnan ylläpitäjäksi. Emmi Äyhönen ei vaikuta olleen erityisen kiinnostunut teatterin pyörittämisestä antaessaan sen mieluummin vuokralle Kinostolle aina, kun heidän taloudellinen tilanne sen salli. Äyhönen kuitenkin panosti teatteriinsa ja omina teatterin pyörityskausinaan hankki sinne ensin äänielokuvakoneiston 1930–1931 ja valoäänielokuvalaitteet 1932–1933.¹⁵⁰

3.2. Ainoa kinokuningatar Maria Suihko

Maria Suihko (myöhemmin Hynninen, Lappalainen ja Halonen) syntyi Ilomantsissa 16.12.1877 pienviljelijän perheeseen. Kun isä kuoli keuhkokuumeeseen jäi perheen kolme lasta orvoksi. Heistä vanhin oli Maria, joka pääsi Joensuuhun insinöörin ottotyttäreksi. Kansakoulua käymättä 15-vuotiaana Maria solmi ensimmäisen avioliittonsa leipuri Olli Hynnisen kanssa, jota seurasi leipomoiden pitäminen Itä-Suomessa.¹⁵¹

Valokuvaustoiminta alkoi Kajaaniin siirryttyä 1908, kun yhä toimiva Atelier Hynninen perustettiin. Mielenkiintoista perustusuutisessa on, että allekirjoittanut on Maria eikä Olli.¹⁵² Atelier Hynninen oli lasikattoinen ja -seinäinen, kun Kajaanissa ei tuolloin vielä

¹⁴⁸ Länsi-Suomi 30.05.1926.

¹⁴⁹ Länsi-Suomi 01.09.1917.

¹⁵⁰ Uusitalo 1970, 21–46.

¹⁵¹ Suihko 2003, 50–51; Erkki Suihkon haastattelu. Kajaani 19.2.2018.

¹⁵² Kajaanin Lehti 23.11.1908.

ollut sähkövaloja, jonka takia valokuvaus suoritettiin päivänvalolla. Haastattelemani Marian veljenpoika Erkki Suihko toteaa Ollin olleen taiteilijaluonne, minkä takia Maria alkoikin hoitaa yrityksen taloutta, ellei ollut sitä tehnyt jo leipomoissakin. Hynniset perustivat kuvaamon myös Mikkeliin 1916, mutta luopuivat siitä 1919¹⁵³. Maria kiersi myös maakuntaa kiertävänä kuvaajana, sillä hän kävi muun muassa Sotkamossa kuvaamassa ihmisiä markkinoilla¹⁵⁴. Pariskunnan avioliitto päättyi eroon vuonna 1920, kun Olli Hynninen rakastui apulaiseensa ja hänet tuomittiin aviorikoksesta¹⁵⁵. Hynninen perusti kilpailevan kuvausliikkeen¹⁵⁶, mikä ei varmastikaan ollut Marian mieleen ja vielä 1928 muutama kuukausi ennen Hynnisen kuolemaa kinasteltiin Kajaani -lehdessä¹⁵⁷. Maria oli Ollin mukaan ollut vihainen Kainuun Sanomien faktorille siitä, että Ollin mainoksessa oli lukenut ”Vanhin valokuvaaja paikkakunnalla” ja siksi hän oli poistanut tämän tekstin¹⁵⁸.

Sisällissodassa Maria ei ottanut puolia, ymmärtäessään valokuvaajana vastuunsa asiakkaidensa turvallisuudesta. Kun tiedettiin Marian ottaneen valokuvia molemmiin puolin taistelevista kajaanilaisista kymmenen vuoden ajan, häneltä tultiin kyselemään niiden perään. Maria ei kuitenkaan kummallekaan osapuolelle kuvia antanut, vaan esitti, ettei muistanut minne ne oli laittanut. Erkki Suihkon mukaan todellisuudessa ei olisi tarvinnut kuin ojentaa kätensä ja ottaa arkistosta negatiivi. Marialla oli ystäviä molemmilla puolella eikä hänellä ollut sellaista rahanpuutetta, että hänen olisi näitä kuvia tarvinnut osapuolille myydä.¹⁵⁹

Maria löysi Kajaanin elokuvapioneeri August Lappalaisesta uuden miehen. Erkki Suihko kertoo hänen aloittaneen telttanäytöksistä torilta, mutta kovasta yrityksestä huolimatta liikemiestaidot eivät riittäneet toiminnan kannattavaksi tekemiseen.¹⁶⁰ Ensimmäisen elokuvateatterin, Ihmeitten maailman, ohjaksiin Lappalainen tarttui 1911¹⁶¹. Loppukesästä 1915 Lappalainen perusti tällä kertaa yksin yli 300 paikkaisen yksikoneisen elokuvateatterin, joka sai nimekseen Otava, Lappalaisen kotiseudulla

¹⁵³ Tuntematon kirjoittaja: ”Kauppakatu 31. Maria Hynnisen Ateljee” (art.). Kainuun Sanomat 10.8.2004.

¹⁵⁴ Kajaanin Lehti 10.9.1910.

¹⁵⁵ Kainuun Sanomat 27.7.1920.

¹⁵⁶ Kainuun Sanomat 3.12.1921.

¹⁵⁷ Kajaani 2.4.1928.

¹⁵⁸ Kajaani 9.1.1928.

¹⁵⁹ Erkki Suihkon haastattelu. Kajaani 19.2.2018.

¹⁶⁰ Erkki Suihkon haastattelu. Kajaani 19.2.2018.

¹⁶¹ Registeringstidning för varumärken N:o 444/1911.

sijainneen paikan mukaan¹⁶². Lappalainen oli ammatiltaan kelloseppä, Erkki Suihkon mukaan itseoppinut, joka osasi korjata kaikenlaisia koneita.¹⁶³

August ja Maria menivät naimisiin 1923¹⁶⁴. Maria oli taustaansa myöten kuin tehty elokuvateatterin pyörittäjäksi. Helsingin alan suurtoimijoista monet olivat valokuvaamoiden pitäjiä taustoiltaan, kuten Apollon Karl Ståhlberg ja Olympian Ernst Ovesén¹⁶⁵. Myöskin liikemiestaidoille oli varhaisessa elokuvassa huutava kysyntä. Otava-teatteri saatiinkin tuottavaksi ja sen toiminta jatkui. Maria vastasi todennäköisesti teatterin kaikesta liiketoiminnasta, filmien hankinnasta lähtien. Kuitenkaan hänen nimeään ei merkitty miehensä elinaikana elokuvateatterin yhteydessä. August Lappalainen esiintyi lehdissä ja silloin, kun elokuvateatteri toivoi saavansa käyttää halvempaa sähköä muutamaa otteeseen 1920- ja 1930-luvulla oli Lappalainen kaupungin valtuustolta asiaa tivaamassa. Päätökset eivät olleet Lappalaisten puolella ja kaupunki korotti myös Otavan maavuokraa vuonna 1919, mikä johti Otavan siirtämiseen ja jatkoriitelyihin Lappalaisen mukaan kaupungin toimiessa laittomain keinoin.¹⁶⁶

Ilmeisesti arvostus joko elokuvateatteritoimintaa tai Lappalaisia kohtaan oli vähäistä. Selkein esimerkki tästä saatiin, kun kaupungin varakkaat kauppiaat, Antti Arola, limonaaditehtailija Väinö Puhakka ja Kajaanin puutavaraosakeyhtiön Otto Suutarinen yhdistivät voimansa perustaakseen Olympia-teatterin vuonna 1925¹⁶⁷. Erkki Suihko kertoo teatterin olleen ”oikeistolainen ja porvarillinen”¹⁶⁸ ja siten yrittäneen tarjota mahdollisuuden myös paremmalle väelle elokuvissa käyntiin. Kilpailu oli ilmeisen kovaa, sillä molempiin teatterin hankittiin äänilaitteet varhaisessa vaiheessa Olympia esittäessä ensimmäisenä äänielokuvan joulukuussa 1929¹⁶⁹.

Se ei kuitenkaan pärjännyt pääomasta huolimatta Otavalle ja konkurssiin ajaututtuaan vuonna 1932 aiheutti laajat taloudelliset tappiot omistajilleen. Lappalaiset ostivat elokuvateatterin, mutta Suihkon mukaan tontin oikeistolainen omistaja ei suostunut vuokraamaan sitä heille. Niinpä iso elokuvateatterirakennus siirrettiin hevospelillä

¹⁶² Ilmoitus kaupparekisteriin 23.8.1915. KR 32786, Elävienkuvien Teatteri Otava, August Lappalainen. PRH:n arkisto, KA.

¹⁶³ Erkki Suihkon haastattelu. Kajaani 19.2.2018.

¹⁶⁴ Kajaani 30.7.1923.

¹⁶⁵ Hupaniittu 2013, 487.

¹⁶⁶ Ks. Kajaanin kaupunginvaltuuston kokouksien pöytäkirjat 31.01.1919, 02.05.1919, 15.06.1920 ja 30.01.1931. Kajaanin kaupungin arkisto.

¹⁶⁷ Kajaani 18.12.1925; Kajaani 8.1.1926;

¹⁶⁸ Erkki Suihkon haastattelu. Kajaani 19.2.2018.

¹⁶⁹ Kainuun Sanomat 12.12.1929

Lappalaisten omalle tontille. Ilmeisesti toisen teatterin pitäminen ei olisi ollut kannattavaa, joten rakennus lahjoitettiin nimellisummalla seurakunnalle.¹⁷⁰ Kiinnostavaa on, että Olympian sulkemisen jälkeen valtakunnan merkittävimmän elokuvateatterilehden Kinolehden pakinoitsija nimimerkki Linssi kaipaile Kajaaniin uutta elokuvateatteria. Syy ei ollut Otavan koossa, vaan siinä, että ehkä laaja elokuvatarjonta pitäisi kajaanilaiset rikolliset poissa pahoilta teiltä.¹⁷¹

Erkki Suihko muistelee Maria-tädin vaatineen työntekijöiltään kuuliaisuutta ja ahkeruutta ja itseltään vielä enemmän. Suihko toteaa Marian nousseen varhain aamuyöstä tekemään valokuvia ja olleen suoranainen työhullu. Suihko esittää liiketoimien menestyksen johtuneen ennen kaikkea Marian suhteiden ylläpidosta. Maria antoi lainoja maaseudun pienviljelijöille löysin ehdoin. Takaisin maksulla ei ollut kiirettä ja maksuvälineenä kävivät myös elintarvikkeet tai työpanos, kuten halonhakkuu. Tästä oli erityisesti hyötyä sodan aikana, kun etelän elokuvavuokraamoihin pidettiin suhteita yllä Suihkon siskon junalla matkalaukussa viemillä elintarvikekuljetuksilla. Niiden lisäksi Maria kutsui elokuvapomoja kesäpaikalleen kestiten heitä. Suihko toteaa Marian saaneen valita elokuvista parhaat päältä. Suhteet kaupungin vaikutusvaltaisiin tahoihin olivat myös kunnossa. Maria seurasi konkurssiin joutuneita yrityksiä ostaen ne edullisesti saaden tutuilta pankkiireilta lainaa. Palotarkastajille tarjottiin konjakkilasilliset aina kiinteistöjen läpäistessä tarkastuksen ja niiden kymmeniin vuokralaisiin kuului muun muassa kaupungin poliisi, joka myönsikin Erkki Suihkolle luvan alaikäisenä elokuvateatterityöskentelyyn. Eikä tilinpäätöksiä tarkistanut kukaan muu kuin kaupungin tilintarkastaja ja aivan kuin varmistukseksi kaupunginjohtaja Suihkon mukaan siunasi ne allekirjoituksellaan.¹⁷²

Maria ehti ennen kuolemaansa vielä lakkauttaa miehensä yli kolmevuosikymmentä aikaisemmin perustaneen Elävienkuvien Teatteri Otavan¹⁷³. Elokuvatoiminta jatkui suvussa kuitenkin tämän jälkeen, kun 1950 Lappalaiset perustivat Kajaaniin Kino Kainuun¹⁷⁴. Kaupungin kolmas elokuvateatteri, Ratto, kuului alkujaan Ipatin suvulle, mutta yhteys Lappalaisiin oli olemassa. 1940 perustetusta yrityksestä omisti

¹⁷⁰ Erkki Suihon haastattelu. Kajaani 19.2.2018.

¹⁷¹ Nimimerkki Linssi: "Ammatin alalta". Suomen Kinolehti n:o 9, 11/1933.

¹⁷² Suihko 2003, 50–51; Erkki Suihkon haastattelu. Kajaani 19.2.2018

¹⁷³ Lakkaamisilmoitus kaupparekisteriin 19.4.1949. KR 32786, Elävienkuvien Teatteri Otava, August Lappalainen. PRH:n arkisto, KA.

¹⁷⁴ Raili Kauppila: "Ihmeitten maailmaa kansalla – elokuvatoimintaa Kajaanissa", Kainuun Sanomat 8.1.1996.

neljänneksen Pauli Ipatti, jonka vaimo oli Saimi Lappalainen. Pariskunta hankki yrityksen itselleen 1960-luvulle tultaessa.¹⁷⁵

Kalle Lappalainen ja Väinö Mäkelä ostivat vielä Savonlinnan elokuvateatterit Bio Olavin ja Killan perustaen Savonlinnan Kinoston¹⁷⁶. Sen kaupparekisterin papereista löytyy myös ainut virallinen maininta Marian roolista suvun elokuvateatteritoiminnassa. 3.6.1949 on merkintä hallituksen kokoonpanosta, jossa Maria Lappalainen mainitaan varajäsenenä¹⁷⁷.

Kari Uusitalo nimeää Kallen ja Augustin sijaan kuitenkin Marian yhdeksi paikallisista kinokuninkaista¹⁷⁸. Edellä esiteltyjen seikkojen lisäksi eräs tapaus lienee ennen muita innoittaneen Uusitaloa tähän tulkintaan. 1940-luvun lopulla Väinö Mäkelä yritti hankkia itselleen Matti Schreckin myymät Suomi-Filmin osakkeet. Ne myytiin Turun Lars Nilssonille ja Anna Bützowin pojalle Bjarnelle. Nilssonin 3 546 osaketta eivät tulleet Mäkelän Kinoston haltuun, mistä johtuen hän yritti 42 osakkeen pienomistajien Maria ja Kalle Lappalaisen avulla saada osakkeet haltuunsa. Tällä tavoin Mäkelä olisi saanut vahvan yliotteen toisesta suuromistaja Risto Orkosta. Muhkea 200 000 markan välityspalkkio jäi saamatta, kun oikeus totesi, että Lappalaiset voisivat ostaa vain puolet osakkeista. Mäkelä vetäytyi ja Suomi-Filmi päättyi Orkolle kun Lappalaiset myivät osakkeensa hänelle.¹⁷⁹ Tapaus on omiaan vahventamaan käsitystä Marian liiketoiminnan taidoista, suhteista ja vaikutusvallasta maan elokuvateatteritoiminnassa.

3.3. Yhä tutkimattomia seutuja

Tiedot muun maan naistoimjoista ovat kuitenkin vähäisemmät kuin edellä esiteltyjen suurten kaupungien kohdalla. Monesta on tiedossa pelkästään nimi, mikä jättääkin mahdollisuuden jatkotutkimukselle.

Merkittäviä heistä olivat ainakin Ilma Hildén, joka omisti ensimmäisenä Kajaanissa elokuvateatterin, Kajaanin Elävien Kuvien Teatteri I. Hildenin, 3.9.1908 alkaen.¹⁸⁰ Myös

¹⁷⁵ Elokuva Ratto Oy:n yhtiökokouksen pöytäkirja 11.12.1940. KR 92475, Elokuva Ratto Oy. PRH:n arkisto, KA; Elokuva Ratto Oy:n yhtiökokouksen pöytäkirja 25.12.1961. KR 92475, Elokuva Ratto Oy. PRH:n arkisto, KA.

¹⁷⁶ Ilmoitus kaupparekisteriin 10.10.1955. KR 139065, Oy. Savonlinnan Kinosto. PRH:n arkisto, KA.

¹⁷⁷ Ilmoitus Kajaanin kaupungin maistraatille 19.4.1949. KR 139065, Oy. Savonlinnan Kinosto. PRH:n arkisto, KA.

¹⁷⁸ Uusitalo 1972, 155.

¹⁷⁹ Uusitalo 1970, 95–100.

¹⁸⁰ Registeringstidning för varumärken N:o 358/1908.

Lahdessa yksi varhaisvaiheen toimijoista oli nainen. Ida Erika Soikkanen perusti Uuden Elävien Kuvien Teatterin 14.5.1908, jossa toiminta jatkui myös Foton nimellä kunnes 19.1.1910 teatteri pakkohuutokaupattiin¹⁸¹. Myös Porvoon naistoimijan Elin Ericssonin ura loppui lyhyeen, kun Borgå Biograf vaihtoi omistajaa alle vuodessa vuonna 1919¹⁸².

Kauppa- ja teollisuuskalenterit mainitsevat useita naistoimijoita, joista muita havaintoja ei ole löydettävissä. Mercators Handels- och Industrikalender 1913–1914 mainitsee Hangosta peräti kaksi naistoimijaa: Anna Anderssonin, joka perusti Biografteatern Hafvisin huhtikuussa 1911¹⁸³ ja Hangö Biograf-Teater Helikon Hanna Mandellin, joka yhdessä Gustaf Nymanin kanssa pyöritti teatteria vuodesta 1907¹⁸⁴. Pelkästään elokuva-alaan ei Mandellin liiketoiminta jäänyt, sillä hän toimi myös Nymanin Oy. Rakennustoimi -nimisen yrityksen hallituksen jäsenenä¹⁸⁵. Seuraavan vuoden Suomen kauppa- ja teollisuuskalenteri 1914–1916 mainitsee kolme. Anna Jomudskajan Raivolasta, Tammisaaren City Biografenin 4.3.1913–10.11.1916 omistaneen Anna Öhbergin¹⁸⁶ ja edellä mainitun Rauman Lempi Pohjosen¹⁸⁷.

Jomudskajan ohella sodissa menetetyiltä alueilta ei ole havaittavissa montakaan naistoimijaa, vaikkakin muutamia hallituksen jäseniä¹⁸⁸. Vaikutusvaltaisimpana heistä 8.12.1925 toimintansa aloittanut Sortavalan Elävienkuvienteatteri Vasaman Hulda Mustonen, joka toimi prokuristina miehensä Juhon johtamassa teatterissa¹⁸⁹. Kymmenvuotinen toiminta päättyi pakkohuutokauppaan 30.3.1935.¹⁹⁰

LEENA KUUSELAN pro gradu Keski-Suomen elokuvatoiminnasta osoittaa puolestaan, ettei naisomistajaa saattanut olla ainuttakaan laajoillakin alueilla. Pro gradusta on löydettävissä ainoastaan yksi nainen Elsa Liukkonen, joka järjesti elokuvakiertuita 1918–1919¹⁹¹.

¹⁸¹ Registeringstidning för varumärken N:o 351/1908; Registeringstidning för varumärken N:o 400/1909; Lahti 6.1.1910.

¹⁸² Registeringstidning för varumärken N:o 720/1919; Uusimaa 10.12.1919; Registeringstidning för varumärken N:o 737/1919.

¹⁸³ Registeringstidning för varumärken N:o 442/1911.

¹⁸⁴ Mercators Handels- och Industrikalender 1913–1914.

¹⁸⁵ Kauppalehden protestilista 19.12.1919.

¹⁸⁶ Registeringstidning för varumärken N:o 504/1913; Registeringstidning för varumärken N:o 633/1916.

¹⁸⁷ Suomen kauppa- ja teollisuuskalenteri 1914–16.

¹⁸⁸ Ks. myös Osakeyhtiö Pontuksela Käkisalmen kaupungista, jonka hallituksen jäsen neiti Aina Selander. Registeringstidning för varumärken N:o 716/1919.

¹⁸⁹ Suomen Patenttirekisteri. Rekisterilehti, Suomen Virallisen Lehden liite N:o 13/1925.

¹⁹⁰ Laatokka 21.3.1935.

¹⁹¹ Kuusela 1984.

Uskon kuitenkin, että laajempi tutkimus paljastaisi varmasti lähes jokaisesta kaupungista jonkintasoisen naistoimijan, oli hän sitten omistaja, toimintaan osallistuva omistajan sukulainen tai toiminnan pyörittäjä. Esimerkiksi Kuopiossa merkittävin naistoimija lienee ollut Biografin, Scalan ja Kuvapirtin lähes kolmekymmenvuotisena kassarouvana toiminut Hilma Strunck, jonka pojasta Bertil Strunckista tuli sittemmin Suomen filmitekniillisen lautakunnan tarkastaja ja jonka miniä aloitti uransa anopinsa urilla päätyen Kuvapirtin toiminnan hoitajaksi 1940-luvulla.¹⁹²

¹⁹² Vuorikari 2012, 77–79.

Loppulause

Mykän elokuvan aika Suomessa, vuodet 1896–1930, näyttäytyy elokuva-alalla miesvaltaisena. Aikaisemmassa tutkimuksessa huomio on kiinnitetty suuriin toimijoihin, joiden liiketoiminta käsitti myös elokuvien levittämistä ja valmistamista elokuvateattereiden pyörittämisen ohella. Tässä tutkimuksessa ei tätä näkökulmaa horjuteta vaan enemmänkin laajennetaan.

Alan merkkitoimijoiden rinnalla työskenteli usein naisia. Kuten aikaisemmin on todettu alkuvaiheen Sofia Ståhlberg, Dagny Ovén ja Elina Pohjanheimo olivat täysvaltaisia toimijoita miestensä Helsinki-perusteisissa yrityksissä. Samoin olivat myös Berta Nilsson Turusta, Anna Bützow Oulusta ja Maria Suihko Kajaanista. Kaikki he jättivät vuosikymmeniksi menestyviä useiden teattereiden kokonaisuuksia jälkipolviensa jatkettavaksi, miestensä kuolemankin jälkeen.

Aviomiehet ja erityisesti heidän kuolema olikin usein taustalla naisten siirtymisessä elokuva-alalle. Elokuvateatteriliiketoiminta päättyi kuitenkin monien heidän kohdallaan nopeasti. Harvassa ovat naistoimijat, joiden toimijuus olisi kestänyt muutamaa vuotta pitempään. Huomattavaa onkin, että menestyneiden naistoimijoiden taustalla oli menestys muissa liiketoiminnoissa jo ennen elokuva-alalle siirtymistä. Pitempikestoinen toiminta vaatikin ollakseen mahdollista, taloudellista vakautta ja pääomaa, esimerkiksi muiden liiketoimien suoma tai perinnöksi saatua.

Erikokoisten ja erimerkityksellisten teattereiden omistajissa on myös paljon naisia. Sofia Thomasson viiden teatterin omistajana selkeimpänä esimerkkinä siitä, että elokuva-alalla saattoi toimia nainen myös ilman miehensä sekaantumista liiketoimintaa. Huomiolle pantavaa on myös naisten aktiivisuus elokuvateattereiden perustamisessa. Rauman Lempi Pohjonen ja Kajaanin Ilma Hildén perustivat elokuvateatterit ensimmäisinä paikkakunnilleen.

Naistoimijat eivät myöskään ole paikannettavissa vain etelän suurien kaupunkien ilmiöiksi vaan heitä on havaittavissa Hangosta Ouluun, Raumalta Sortavalaan. Olen myös vakuuttunut siitä, että löydettävissä olisi kymmeniä elokuva-alan naistoimijoita tässä tutkimuksessa esiteltyjen lisäksi, tarkemman paikkakuntaakohtaisen tutkimuksen avulla.

Mikään elokuva liiketoiminnan osa-alue ei näytä olleen myöskään suljettu naisilta. Naisia toimi omistajina, liiketoiminnan pyörittäjinä, hallituksen jäseninä, elokuvatuotannossa ja levityksessä. Siinä missä Uusitalo nimesi Maria Lappalaisen paikalliseksi kinokuningattareksi saman arvonimen tulisi kuulua ainakin myös Berta Nilssonille ja Anna Bützowille niin merkittävä heidän roolinsa on ollut kotimaiselle elokuva-alalle. Ylipäätään naistoimijoiden roolia ei voi missään nimessä sivuttaa tässäkään historiankirjoituksessa.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

HELSINGIN KAUPUNGINARKISTO, Helsinki

Maistraatin pöytäkirjat 1908–1918.

KAJAANIN KAUPUNGINARKISTO, Kajaani

Kaupunginvaltuuston kokouksien pöytäkirjat 1919–1931.

KAINUUN MUSEO, Kajaani

Rattoa ja sisua. Näyttely Kainuun Museolla 26.8.–1.10.1995 -näyttelyn materiaalit. Koonnut Raili Kauppila ja Juha-Antti Tuhkanen.

KANSALLISARKISTO (KA), Helsinki

Patentti- ja rekisterihallituksen arkisto (PRH)

Kaupparekisteri (KR)

(perustamisvuosi suluissa)

KR 21710 (1908)	Kinematograf Central, Ida von Numers
KR 23589 (1909)	Världen Rundt, innehafvare Sandell & Tenlén
KR 24137 (1909)	Arkadia Kinematografteatern innehafvare Lucie Lindholm
KR 24850 (1910)	Aktiebolaget Världen Rundt
KR 25100 (1910)	Osakeyhtiö Olympia Aktiebolag
KR 26637 (1911)	Petit Teatteri Isak Julin
KR 27646 (1912)	Osakeyhtiö Helikon Aktiebolag
KR 32786 (1915)	Elävienkuvien Teatteri Otava, August Lappalainen
KR 34686 (1916)	Elävienkuvienteatteri Soihtu omistaja Hilda Sauru
KR 36128 (1916)	Åbo Biograf A.B. Olympia Biografi O.Y. Turku
KR 36831 (1917)	Imatra biografteater, innehafvare Wladislaw Germanovitch
KR 87768 (1939)	Oulun Kinosto Oy
KR 92475 (1940)	Elokuva Ratto Oy
KR 139065 (1954)	Oy Savonlinnan Kinosto

II Sanoma- ja aikakauslehdet SANOMALEHDET

Sanoma- ja aikakauslehtiaineistot on kerätty Kansalliskirjaston digitaalisista aineistoista [www.digi.kansallisarkisto.fi].

Aamulehti 1920
Arbetet 1909, 1914
Hufvudstadsbladet 1908, 1909, 1911, 1914
Helsingin Sanomat 1910, 1912, 1914, 1917
Kaiku 1926,
Kainuun Sanomat 1920, 1921, 1929, 1996, 2004
Kajaani 1923, 1925, 1926, 1928
Kajaanin Lehti 1908, 1910
Kaleva 1929, 2006
Kansan Tahto 1912
Laatokka 1935
Lahti 1910
Liitto 1911
Länsi-Suomi 1911, 1912, 1914, 1915, 1916, 1917, 1921, 1926
Oulu-lehti 1983
Pohjanlahti 1917
Rauman Lehti 1903, 1911
Sosialisti 1908
Suomalainen Wirallinen Lehti 1908, 1911
Suomen Sosialidemokraatti 1919
Svenska Pressen 1924
Tammerfors Nyheter 1907
Turkulainen 2014
Turun Lehti 1907
Turun Sanomat 1909, 1910
Työmies 1911
Työväenliitto 1910
Uusi Aura 1912

Uusi Suometar 1908, 1911, 1914, 1916

Uusimaa 1919

Veckobladet 1916

AIKAKAUSLEHDET

Adress- och yrkes kalender för Helsingfors jämte förorter 1908–1909, 1913–1914, 1914–1915

Helsingin nimikirja ja suomalainen osotekalenteri 1909–1910, 1912–1913, 1913–1914

Helsingin ja ympäristön osote- ja ammattikalenteri 1918–1919

Kauppalehden protestilista 1919

Mercator 1915

Mercators handels- och industrikalender 1913–1914

Registeringstidning för varumärken 1902, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921,

Suomen kaupp- ja teollisuuskalenteri 1911, 1914–1916

Suomen kauppakalenteri 1929

Suomen kaupparekisteri. Virallisen lehden liite 1924, 1926

Suomen Kinolehti 1933

Suomen patenttirekisteri. Rekisterilehti, Suomen virallisen lehden liite 1925

Tuulispää 1915

III Haastattelut

Suihko, Erkki, valokuvaaja. Kajaani 19.02.2018. Haastattelija Totti Lammela.

IV Tutkimuskirjallisuus

Alasuutari, Pertti 1999: *Laadullinen tutkimus*. Kolmas uudistettu painos. Vastapaino, Tampere.

Engman, Marja 1996: *Det främmande ögat. Alma Söderhjelm i vetenskapen och offentligheten*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki.

- Ekman, Ingeborg 1982: *Familjen Karl Emil Ståhlberg*. Tryckeri och Tidnings Ab, Porvoo.
- Fellman, Susanna 2006: "Business or culture. Family Firms in the Finnish Media Business in the 20th Century" *Scandinavian Economic History Review*, Vol 54, no 3, s. 244–272.
- Hautala, Kustaa 1982: *Oulun kaupungin historia osa V 1918–1945*. Oulun kaupunki, Oulu.
- Heimonen, Matti 1984: *Elokuvaesitystoiminta Oulun kaupungissa vuoteen 1920 saakka*. Yleisen historian pro gradu -työ, Oulun yliopisto, Oulu.
- Hirn, Sven 1991: *Kuvat elävät. Elokuvatoimintaa Suomessa 1908–1918*. VAPK-kustannus, Helsinki.
- Honka-Hallila, Helena 1997: "Etupenkkiin maksoi mitä maksoi" Teoksesta *Pajasta Palatsiin. Turun elokuvaelämän historia*, s. 34–81. Lähikuva-yhdistys ry, Turku.
- Hupaniittu, Outi 2013: *Biografiliiketoiminnan valtakausi. Toimijuus ja kilpailu suomalaisella elokuva-alalla 1900–1920-luvuilla*. Turun yliopisto, Turku.
- Korhonen, Markus H. 2002: *Puistola*. Studio Ilpo Okkonen Oy, Oulu.
- Kuusela, Leena 1984: *Elokuvaesitykset ja -esittäjät Keski-Suomessa vuoteen 1939*. Suomen historian pro gradu -työ, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Mäkelä, Mauno & Koukkunen, Kalevi 1996: *Kerrankin hyvä kotimainen. Elokuvatuottajan muistelmat*. WSOY, Porvoo - Helsinki - Juva.
- Mäkilä, Jari 2005. *Turun Elokuvateattereiden Historia 1905–2005*. Jari Mäkilä, Paimio.
- Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva 1994: *Pikkukaupungin Unelmia. Kajaani 1906–1976*. Kajaanin kaupunki, Kajaani.
- Salmi, Hannu 2002: *Kadonnut perintö. Näytelmäelokuvan synty Suomessa 1907–1916*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Savolainen, Tarja 2002: *Jäämereltä Cannesiin. Naiset elokuvaohjaajina Suomessa ennen vuotta 1962*. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos, Helsinki.

- Slide, Anthony 2012. "Early Women Filmmakers: The Real Numbers". *Film History: An International Journal* 24, no. 1 (2012), s. 114–121.
- Suihko, Erkki 2003: "MARIA Antintytär SUIHKO 1877–1954" *Suihkon Sukukirja. Suihkon suvun vaiheita 1680–2003*, s. 50–52. Kokooja Jorma Suihko. Painomuisti Ikaalinen, Ikaalinen.
- Suomen kansallisfilmografia, osa 1 (SKF 1). Vuosien 1907–1935 suomalaiset kokoillan elokuvat* 2002. Toimituskunnan puheenjohtaja Kari Uusitalo. Ensimmäinen painos. Edita, Helsinki.
- Svensk filmografi 1. 1897–1919* 1986. Toimittanut Lars Åhlander. Svenska Filminstitutet, Almqvist & Wiksell, Uppsala.
- Svensk filmografi 2. 1920–1929* 1982. Toimittanut Lars Åhlander. Svenska Filmistitutet, Almqvist & Wiksell, Uppsala.
- Talvenmaa, Heikki 1980: *Elokuvat ja elokuvatoiminta Turussa 1920-luvulla*. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto, Turku.
- The women's companion to international film* 1990. Ed. by Annette Kuhn with Susannah Radstone. London, Virago.
- Turtia, Kaarina 2001: *Sivistyssanat*. Otava, Helsinki.
- Uusitalo, Kari 1965: *Suomalaisen elokuvan vuosikymmenet. Johdatus kotimaisen elokuvan ja elokuva-alan historiaan 1896–1963*. Otava, Keuruu – Helsinki.
- Uusitalo, Kari 1972: *Eläviksi syntyneet kuvat. Suomalaisen elokuvan mykät vuodet 1896–1930*. Suomen elokuva-arkisto, Otava, Helsinki.
- Uusitalo, Kari & Rannikko, Yrjö 1970: *Torpanpojasta Kinokuninkaaksi. Väinö Mäkelän Mittava Elämäankaari. 50-vuotiaan Kinosto-yhtymän juhla-julkaisu*. Kinosto-yhtymä, Helsinki.
- Women Filmmakers & Their Films*. Ed. by Amy L. Unterburger. St. James Press, Detroit 1998.
- Vuorikari, Outi 2012: *Eläviä kuvia Kuopiossa*. Offsetpaino L., Tuovinen Ky, Kuopio.

